Időszerű kérdések a rovás-szabványról.

Ez nem egy tanulmány, hanem egy út mérlegének megvonása. Az út kezdetén érdekelt minden ami a rovásírásról szólt, és én magam is szeretem volna rovással írni. Az úton haladva azokat az akadályokat próbáltam megoldani, amelyekkel időközben szembesültem, miközben óhatatlanul tapasztalatokra is tettem szert. Az úton eljutva a jelen pontig sok kérdésemre találtam választ, és van már persze készletem is, amellyel nyugodtan írhatok a magam igényeit kielégítve.

Azért szántam rá magam ennek a dokumentumnak megírására, mert láthatóvá vált, hogy korunk egyik fontos kérdésévé kezd válni a rovásírás. Azért, mert a rovásírás érinti a politikát, mert politikai üzenete van. Mégpedig ezer éve. És ez az üzenet ezer éve aktuális.
A rovásírással foglalkozva sok kérdésbe botlottam. És mert kikerülni nem tudtam őket, választ kellett találnom rájuk. Az első kérdés, amire választ kellett kapnom, a magánhangzók problémája volt. Pl. az hogy melyik valójában az ö/ő- és ü/ű-betűk, mert ezek oda-vissza voltak megtalálhatók felcserélve több rovás ABC viszonylatában.

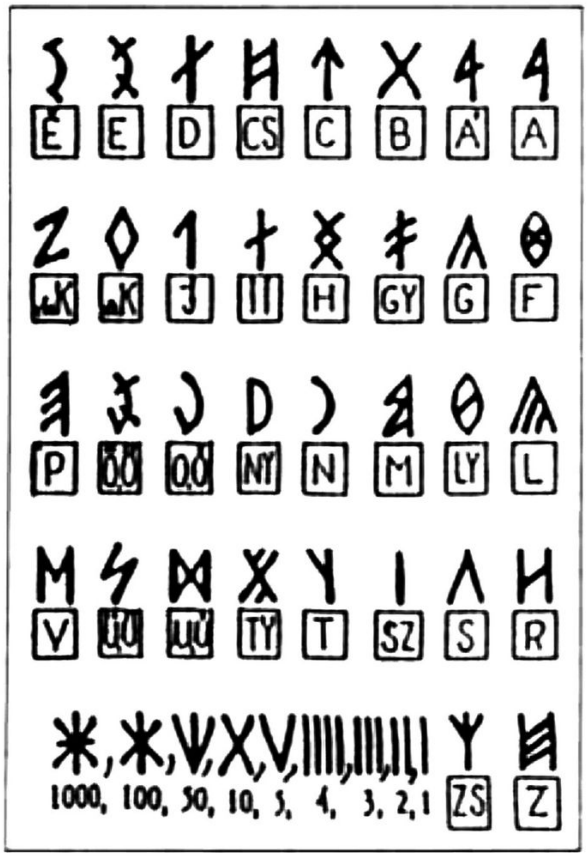

Magyar Adorján abc-je

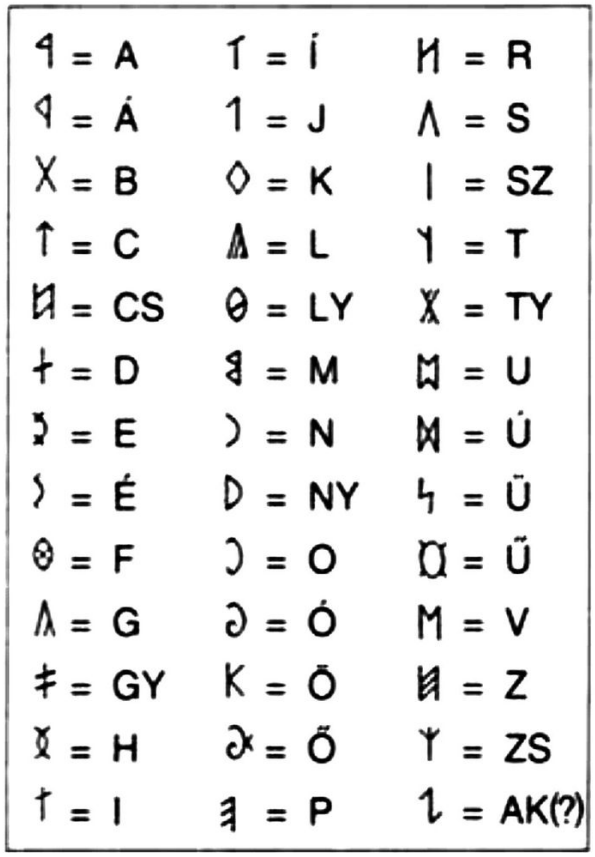

Forrai Sándor abc-je

A két legismertebb rovás ABC közül a Magyar Adorján-féle táblázat még nem különböztet meg i/í-t, o/ó-t, ö/ő-t, u/ú-t és ü/ű-t. De megkülönböztet a-t és á-t, valamint e-t és é-t. Forrai Sándor-féle ABC-ben új írásjelek lettek az előbbiek hosszú változatai, ám ezeket más esetekben keverték. De nem csak a fent bemutatott írásjeleket, hanem egyéb ABC azonos betűjét is. Így volt olyan, hogy az ő-betű a Magyar Adorján-féle ö/ő betű lett, de három vesszővel. Számos esetben az ü- és ű-betűk voltak felcserélve a másikhoz képest. Az egyre szaporodó rovásra változtatott könyvek esetében találkoztam ilyen példákkal. Ezekből jutottam arra következtetésre, hogy amíg nem lesz minden kérdést eldöntő rovás-szabvány, addig nincs értelme könyveket rovásra fordítani, vagy egyéb műveket rovással írni. De a rovásírás modernizálására tett kísérletek sem oldották meg ezt a kérdést megfelelően.

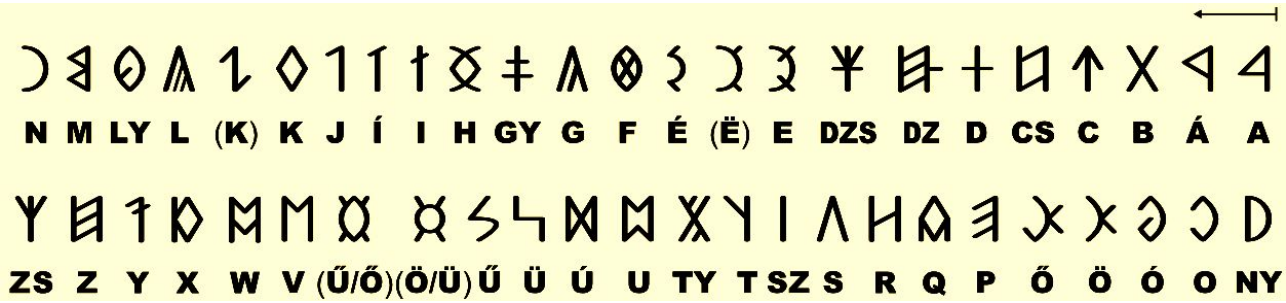

A modern rovásírás táblázatában külön van két írásjel is, amelyek ű/ő- és ö/ü-ként van megjelölve.
http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Szekely_Hungarian_Rovas_alphabet_Szekely_magyar_rovas_ABC.svg&page=1&filetimestamp=20121018161034

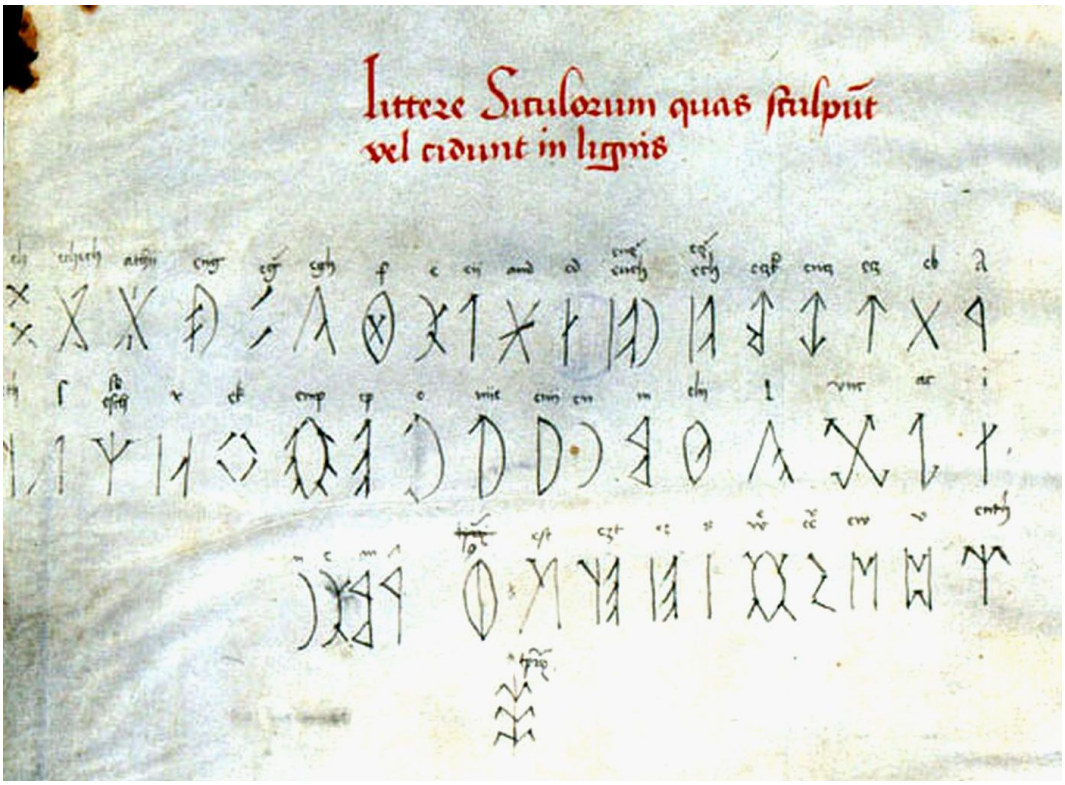

A nikolsburgi rovás ABC-ben is csak egy ö- és ü-betű van. Ezek esetenként felcserélve fordulnak elő más rovás ABC-ékben is. A régi rovás ABC jelsorrendje nem azonos a mai latin betűkből álló „magyar” ABC jelsorrendjével, így biztosat csak arról, hogy melyik az Ö és melyik az Ü, csak a nyelvészek mondhatnának. Rájuk is hagyom ezt a kérdést, bár Varga Géza nyelvész professzor megválaszolta. Nem csak ezt, hanem egy másikat is. Mégpedig a K- és Q-betűkre vonatkozó kérdést. Számomra fontos kérdés volt, hogy miért van két k-betű a rovásírásban, és miért használnak a mondatok végén másmilyent, mint a mondatokban. Varga Géza szerint ugyanis a nikolsburgi ABC jelsorrendjéből következően a rendes k-betű nem a rombuszos változat volt, hanem a horgos ”k” (ᛕ), amely a lenti ABC második sorában jobbról a második. A rombuszos ”ᛜ” pedig a rovás Q-betűje lehetett. Bővebben itt:
http://szekely-rovasiras.hupont.hu/79/a-szekely-iras-jelsorrendje
A két k-betűre vonatkozó szöveget azonban kiemeltem:

„**A két "K" azonosítása**

Feltűnő, és magyarázatot követelő sajátossága a nikolsburgi ábécének, hogy a két K betűje (pontosabban az aK és eK szótagcsoportjele) nem egymás mellett van a jelsorrendben, hanem kifejezetten távol egymástól.

Az aK a jelsor közepén (az I után és az L előtt) található, pontosan azon a helyen, ahol az ugariti, etruszk, latin, kazár, föníciai, arameus, pehlevi és görög jelsorban a K szerepel (az y/I/j jelcsoport után és az L előtt).

Az eK pedig a nikolsburgi jelsor vége felé (a P után és az R előtt) fordul elő azon a helyen, ahol a fenti latinos jelsorokban a Q található (ezek is a P/f után és az R előtt).

Ebből következően a magyar aK a latinos jelsorrendben lévő K-val azonos, a magyar eK pedig a Q megfelelője (rokona, leszármazottja, vagy őse).

A nyelvtörténészekre vár, hogy e tényből a szükséges hangtörténeti következtetéseket levonják."

Tehát, „... e tényből a szükséges hangtörténeti következtetéseket levonják".

Feltűnik a Magyar Adorján-féle és a nikolsburgi rovás ABC-ét megfigyelve, hogy nincsenek (vagy csak részben vannak) a rövid és hosszú magánhangzók. Ugyanakkor a magyar nyelv (tehát a székelyt is ideértve) megkülönbözteti azokat kiejtésük szerint, miközben nem különböztette meg őket az írásban. Ennek meglátásom szerint egy oka kellett hogy legyen. A beszélt magyar nyelvben nem volt akkora a magánhangzók különbsége, hogy értelme lett volna azokat külön írásjelek formájában is megkülönböztetni. Ugyanakkor a beszélt magyar nyelv fejlődése folyamán – latin-német hatásra – a szavak jelentését egyre inkább meg lehetett változtatni a rövid és a hosszú magánhangzó megválasztásával. Feltételezem, hogy ezzel kezdődött meg a hangugrás elhagyása is a rovásírás gyakorlatában. De a magánhangzók szétválasztására a rovásírásban már nem kerülhetett sor, mivel a rovásírást már a latin betűs írás felváltotta, így ez a feladat a latin betűs írásra maradt. Hogy hogyan történt volna mindez a rovásírásban, már nem tudhatja meg senki. Azonban az általános felfogás szerint a rovás ABC-ének rövid magánhangzói voltak (de akkor honnan származnának a hosszú magánhangzók?). Ezért a rovás ápolói igyekeztek hosszú magánhangzókat keresni a későbbi korok rovás ABC-éibe. Méghozzá úgy, hogy a „rövid" magánhangzókhoz hozzátettek valamit, hogy az hosszú legyen. De könnyen meglehet, hogy a rovásírás magánhangzói a hosszú magánhangzók hangtani megfelelőit írták le. Ebben az esetben a dolgot meg kell fordítani: az eddig ismert (hosszú) magánhangzókból kell elvenni valamit, hogy azok rövidek legyenek. Ezt azonban minden magánhangzóval nem lehet megcsinálni. A magánhangzók problémáját kellett tehát elsőnek megoldani.

Erre a problémára több megoldást is láttam, de nem mindegyik adta a kívánt eredményt. Az a- és á-betű viszonylatában szerencsém volt, mivel az á-t (ᗡ) úgy is írták, és az a-betű kapott új formát (ᗡ). Az i-betűvel volt a legnehezebb dolgom. Az „í"-ként -az eddig leírtak alapján az eddigi rovás i-betű lett. A rövid változatnak az Y-nt találtam ki (nagy:ϒ és kicsi:ʏ, mert valamivel egyszerűbb alakzatnak tűnt a rovás i-betűjénél. De aztán olyan i-vel váltottam fel ezt is, amely csak abban különbözött a korábbi i-től (tehát itt más az "í"-től), hogy a szárra merőleges húzott vízszintes „ágas" hosszát megrövidítettem (Ŧ-ből ϒ). E két i-változat azonban kis betűméretnél könnyen összetéveszthető. Ezért ez a megoldás függőben maradt. Ezt a problémát mások úgy oldották meg, hogy egy rovás ABC j-betűjét tették meg í-betűnek. Rossz üzenet volt a szemebe, hogy az Istent jelentő i-betűről hiányozzon a „fej". Bár nem vagyok vallásos, otromba megoldásnak látszott volna ezt az írásjelet a készletbe tenni. Visszatérve az Y-formához, talán ez volt a legjobb választás, mivel ezt a rovás í-betűjéből (Ŧ/ɤ) könnyel le lehetett vezetni. Ennek megoldásnak az az előnye is lenne, ha a rovásírást szabványosítanák, hogy a rovás új i-betűje alaktanilag és hangtanilag is azonosak, és ugyan azzal az "Y" billentyűvel írható mindkettő.

Másik fogós betűpáros az e- és é-betűk volt. Ha itt is alkalmazom a magánhangzókra felállított szabályt, akkor az eddigi e- és é-betűket fel kell cserélni. Eddig így volt: e=ᘐ és é=ᘐ. Ennek pedig

logikusan így kellene kinézni, ha feltételezem, a régi e-betű nem létezett, mert az az é-hangot írta le: e=ᛊ és é=ᛊ.

Az o-betű könnyű feladvány volt: o=Ɔ és ó=Ɔ. Az ö-betűkről már írtam. Mai napig nem tudom, hogy jól választottam-e. Nos ez így néz ki: Ö=ᛊ, ö=ᛊ, illetve Ő=K, ő=ᛊ. Csak a nagy betűváltozatok különböznek, a kicsik alaktanilag összetartoznak. De ez több rovás ABC-ben is így van.

A nagy baklövésem volt az u-betű. Utólag látnom kell, hogy fölösleges volt egy rövid változatot is keresnem, mert a rováskutatók már megtették korábban. Nekem ezen felül az is problémát okozott, hogy milyen legyen az u- és az ú-betűk kis- illetve nagy változatai. Mivel ehhez az eddig alkalmazott két írésjel (ᛞ és ᛞ) kevés volt, megpróbáltam a (rövid) U/u-betűket az ”US” írásjellel (Ⓞ/ᛜ) pótolni, mert így mindjárt a rováskészletből választhattam. Ez miatt viszont az ,”US” elvesztette volna az eredeti jelentését (Varga Géza szerint ez: ”Ős”), vagy azt nem u-nak ejtették volna, hanem ”us”-nak. Vissza kellett térnem mások gyakorlatához, és úgy jelölni a rövid és hosszú változatokat, ahogy mindenki más: ᛞ/ᛞ és ᛞ/ᛞ. Legfeljebb ennél a betűnél nincsen a nagy és kis betű alaktanilag megkülönböztetve. De ez előfordul a latin ABC-ben is, (pl az C/c, J/j, K/k, O/o stb.).

Hasonlóan alakult az Ü (ᛋ), ü (ᛋ), Ű (ᛞ) és az ű (ᛞ) sorsa is. Itt is azt kellett elfogadnom, ami a gyakorlatban már kialakult. A következő két rovás ABC-ét én állítottam össze.

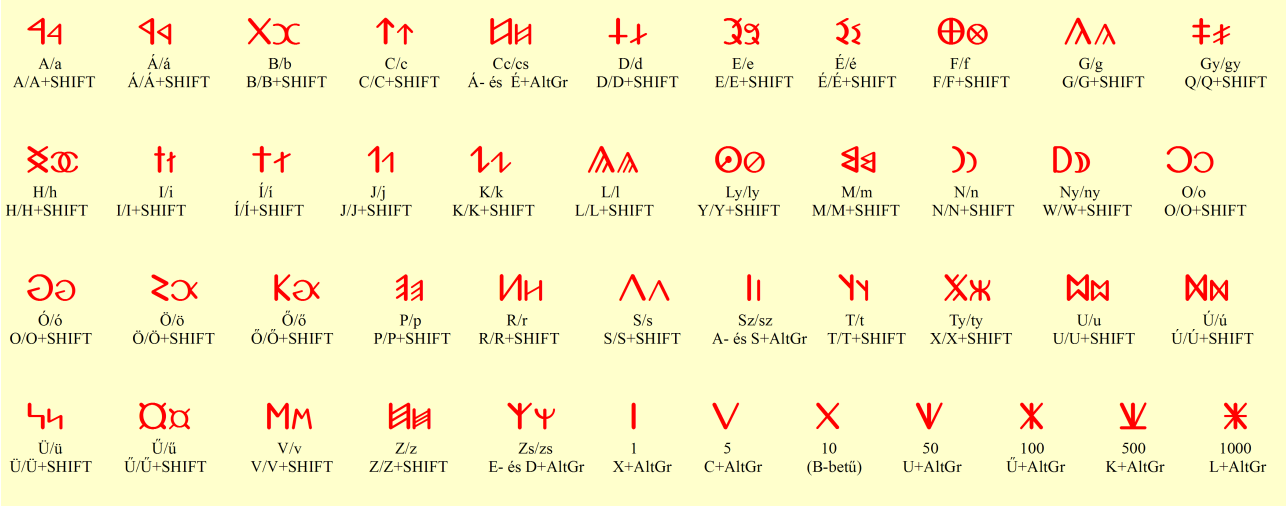

A/a A/A+SHIFT	Á/á Á/Á+SHIFT	B/b B/B+SHIFT	C/c C/C+SHIFT	Cc/cs Á- és É+AltGr	D/d D/D+SHIFT	E/e E/E+SHIFT	É/é É/É+SHIFT	F/f F/F+SHIFT	G/g G/G+SHIFT	Gy/gy Q/Q+SHIFT
H/h H/H+SHIFT	I/i I/I+SHIFT	Í/í Í/Í+SHIFT	J/j J/J+SHIFT	K/k K/K+SHIFT	L/l L/L+SHIFT	Ly/ly Y/Y+SHIFT	M/m M/M+SHIFT	N/n N/N+SHIFT	Ny/ny W/W+SHIFT	O/o O/O+SHIFT
Ó/ó O/O+SHIFT	Ö/ö Ö/Ö+SHIFT	Ő/ő Ő/Ő+SHIFT	P/p P/P+SHIFT	R/r R/R+SHIFT	S/s S/S+SHIFT	Sz/sz A- és S+AltGr	T/t T/T+SHIFT	Ty/ty X/X+SHIFT	U/u U/U+SHIFT	Ú/ú Ú/Ú+SHIFT
Ü/ü Ü/Ü+SHIFT	Ű/ű Ű/Ű+SHIFT	V/v V/V+SHIFT	Z/z Z/Z+SHIFT	Zs/zs E- és D+AltGr	1 X+AltGr	5 C+AltGr	10 (B-betű)	50 U+AltGr	100 Ű+AltGr	500 K+AltGr	1000 L+AltGr

hagyományt követő

A/a A/A+SHIFT	Á/á Á/Á+SHIFT	B/b B/B+SHIFT	C/c C/C+SHIFT	Cc/cs Á- és É+AltGr	D/d D/D+SHIFT	E/e E/E+SHIFT	É/é É/É+SHIFT	F/f F/F+SHIFT	G/g G/G+SHIFT	Gy/gy Q/Q+SHIFT
H/h H/H+SHIFT	I/i I/I+SHIFT	Í/í Í/Í+SHIFT	J/j J/J+SHIFT	K/k K/K+SHIFT	L/l L/L+SHIFT	Ly/ly Y/Y+SHIFT	M/m M/M+SHIFT	N/n N/N+SHIFT	Ny/ny W/W+SHIFT	O/o O/O+SHIFT
Ó/ó O/O+SHIFT	Ö/ö Ö/Ö+SHIFT	Ő/ő Ő/Ő+SHIFT	P/p P/P+SHIFT	R/r R/R+SHIFT	S/s S/S+SHIFT	Sz/sz A- és S+AltGr	T/t T/T+SHIFT	Ty/ty X/X+SHIFT	U/u U/U+SHIFT	Ú/ú Ú/Ú+SHIFT
Ü/ü Ü/Ü+SHIFT	Ű/ű Ű/Ű+SHIFT	V/v V/V+SHIFT	Z/z Z/Z+SHIFT	Zs/zs E- és D+AltGr	1 X+AltGr	5 C+AltGr	10 (B-betű)	50 U+AltGr	100 Ű+AltGr	500 K+AltGr	1000 L+AltGr

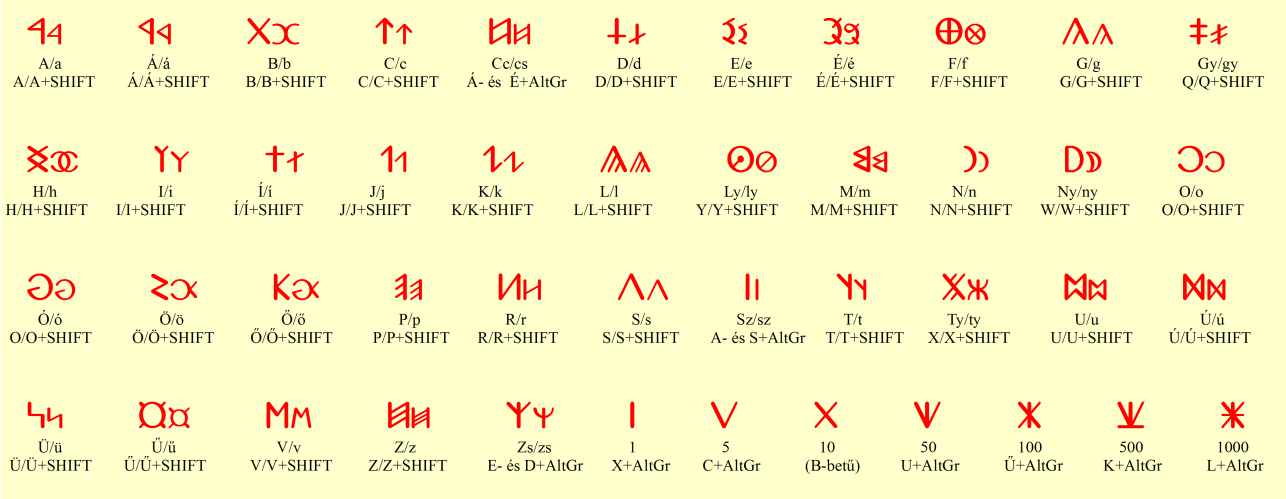

hangtanilag megfelelő

A hagyományt követő változatnál a már létező gyakorlati megvalósításokat vettem jobban figyelembe. A másik táblázatban az írásjelek már a „hangtani következtetések levonásával” lettek megválasztva. Szokatlan de logikus lépés ez. Az E/e-betű felcserélődött az É/é-betűvel, mivel a magyarban korábban is meglevő é-hangot a jelenleg e-ként ismert betűvel írták. Ezt a szabályt más magánhangzóknál nem kellett alkalmazni, mivel vagy eleve a szabálynak megfelelően írták, vagy a rovás írásjelek közül lehetett választani rövid/hosszú, vagy kis/nagy betűket. Az I/i-betűről írtam. Ezt azért vettem vissza, mert a szabványosításnál is előnyös ez a választás (erről is írtam).

A rovás ABC magánhangzóinak szétválasztását az élet kényszerítette ki a rováskutatók részéről. De a kis és nagy betűk szétválasztását is ilyen okból kell megtenni, mivel ez a lépés a rovásírás számára több előnnyel is jár.

Először is a modern írásban komoly szerepük van a nagy és kis betűknek. Nem csak azért, mert a csak kis vagy betűvel írt szövegeket meg kell különböztetni akkor is, ha csak azonos típusú betűkkel lett a szöveg írva. A betű megválasztása érinti a szó jelentését is, pl. főnév-melléknév viszonylatában. De földrajzi-, márka- vagy intézmény- vagy egyéb nevek esetében is fontos, hogy milyen betűkkel írják, mivel ezek részben vagy egészében nagy betűkből állnak. Az írás fejlődése megkövetelte a kis és nagy betűk használatát a latin írásban. Ez érvényes a rovásírásra is.

Másodszor a valósághűen lehet konvertálni dokumentumokat rovásra. Az itt bemutatott rovás ABC-vel nem csak magyar, hanem más nyelven de latin betűkkel írt könyveket is rovásra lehet konvertálni. Pl. angol nyelvű dokumentumokat lehet „átróni”. Nem mintha ez lenne a legfontosabb szempont, de jelzi, hogy a moderné tett rovásírás erre is képes lehet. Meg lehetne ezt csinálni az szabványosított germán rúnákkal is, hogy azokkal magyar nyelvű könyveket írjanak? A germán és angol rúnaírást nem fejlesztette senki. De nem is képes komolyabb dokumentumok írására. Mára Odin ajándéka nem veheti fel a versenyt a latin írással szemben. A rovásírás is egy ilyen gödör felé tart, de még nincs a gödörben.

Harmadszor: a kis/nagy betűk használata révén az egyes rovás ABC-ékben használt nagyszámú írásjelek közül több, amelynek nincs már helyes a „szimpla” rovás ABC-ben, a szabvány részeivé válhatnak. Az én táblázatomban ilyen betűk:

b	D	e	F	h	Í	Ly	ny	Ö	ty	v	zs

Negyedszer: csak kis, vagy nagy betűk használatával a kétféle régire emlékeztető rovásírást lehet megvalósítani.

Bár a szabványosítás látszólag nem érinti a betűk stílusát, a betűk tervezésénél nem árt figyelembe venni azt sem, hogy az adott betű hogyan viseli a alaki fejlesztést. A lenti példában a Magyar Bibliából vettem ki részletet, latin formára szabott rovás írásjelekkel írva. Azért választottam ezt, mert itt számozások is vannak a szövegben. A szöveget a hagyományt jobban követő készlettel betűire alakítottam át. A szövegnek az eredeti szövegkörnyezetből való kivételével nincs üzenete.

A Mózes Könyve

I. Kezdet – Teremtés – Isten teremtő munkája, hogy a Föld, és az ég és a mennyei munka, és a tenger és minden, ami benne van.

I. Kezdet „az elején” ...a Mennyei Szavak. Az elején alkotta, az elején teremtette meg az Istenek munkáját. Ugyanígy az „ége”, Mennyei Szavak „Mű”.

III. Szól, Istenek Szava, Szavai szól Szavaival és a Mennyei

– [illegible]

IV. [illegible]

V. [illegible]

VI. [illegible]

VII. [illegible]

VIII. [illegible]

[illegible]

A fenti példa azt mutatja be, hogy a rovásírást lehet szép és jó írássá fejleszteni. De ezzel csak szabványosítás követően érdemes foglalkozni. A fenti íráshoz még annyit, hogy nem vagyok profi rajzoló sem tervező, sem kivitelező. És még csak profi eszközökkel sem rendelkezek. De a rovás-szabvány nyélbeütése után már ajánlatos lenne ha ők folytatnák. Profi betűtervezés és rajzolás fejlett eszközökkel a fent látható írásnál jóval messzebbre visz. Akkor valóban láthatóvá válhat, hogy miből maradt ki a rovásírás István király „reformjának” köszönhetően.

A kis és nagy betűk használata nagyon megnehezíti a rovás-szabvány tervezőinek dolgát. A rovás karakter-készlet jóval gazdagabb a germán rúna-készletnél és a latin betűs ABC-énél is. A számítógép billentyűzetére építeni a magánhangzókat szétválasztó rovásírás csak az Y-, X-, Q-, W-betűk elhagyásával lehet, de még így is szükség van az AltGr billentyűre egyes betűk megválasztásánál. Ez pedig a kis/nagy betűs írás ellen szól. A modern íráshoz szükségesek a fenti betűk, amelyek a latin írásban sokszor előfordulnak, ám nem részei a rovás jelkészletnek. Ezeket a betűket meglátásom szerint a Q/q -betű kivételével meg kellene hagyni eredeti formájában és az eredeti billentyűkkel. Mivel az új rovás I/i-t, (amelyet hol használtam hol nem) össze lehet gereblyézni az Y-nal, a táblázatokban látható írásjelek megtartása mellett további 6 billentyűre (X, Q, és a W helyén levő rovásjelek miatt) lenne szükség a jelenlegi 105 gombos billentyűzeten. Ha az AltGr gombot kiiktatnám az írásnál leginkább használt billentyűk sorából, újabb hat gombra van szükség, mivel a készleteimben a Cs/cs, Sz/sz és a Zs/zs betűk írásához szükséges az AltGr is. Három magyar számot szintén az AltGr segítségével lehet leírni. Ezekhez további billentyű kell, így már 15 további billentyűre lenne szükség, ami a jelenlegi billentyűzeten nincsen meg. A Dz/dz és a Dzs/dzs betűkhöz újabb hat billentyű kell. Ha a bogárjelek is megköveteli a maguk billentyűit, akkor 140-160 gombnál kevesebbel már nem érheti be egy rovásíráshoz szükséges billentyűzet. Ehhez fizikailag addig nem érdemes neki fogni, amíg a szabványosítás nem szentesít mindent a rovásírással kapcsolatban. Amennyiben lehet konstruálni virtuális billentyűzetet, az elindíthatja a billentyűzet reformját is. Már csak azért is, mert más népeknek is meg lehet a hasonló igényük a jelenleginél több gombos billentyűzetre. A megoldás kétféle rovás-szabvány alkalmazása lenne. Egyik a jelenlegi 105 gombos, a másik egy 160 gombos billentyűzetre épülne.

A betűk tervezése sajátos hozzáállást igényel, mivel a szemnek kell tervezni, és az nem ugyan az, mintha a betű egy alkatrésznek készülne. Példának Abaliget nevű település helységnévtábláját mutatom be. A tábla képével a ROVÁS.INFO oldalán találkoztam, de ilyen példák akadnak máshol is: http://rovas.info/images/stories/tablak/abaliget.png

A rovásírás jelei közül a g- és az l-betű téveszthető leginkább össze egymással. Azonosításuk kizárólag a betűkbe húzott vonalak „megszámlálásával” lehetséges, ami egy bizonyos betűméretalatt már nehéz, vagy lehetetlen. A táblán látható, hogy ezek a betűk olyan szélesek, mint pl. az a-betű, ami viszont az egyik legjobban felismerhető írásjelek közé tartozik. Kis méretnél, vagy nagyobb távolságra a g- és az l-betű válna először olvashatatlanná, míg a többi még úgy ahogy olvasható. Valahogy így nézne ki: További méretcsökkenésnél pedig e két betű kitöltött háromszögnek látszana. Nagyobb „terpesszel” viszont ezek a betűk jobban felismerhetők és nem kell egy dokumentumban esetében minden betű méretét megnövelni két betű miatt (a betűk egyensúlya miatt az s-betűt is ajánlatos azonos mértékben nyitottá tenni.

Ha a fenti táblát még messzebbről nézzük, mér már az i-betű is lesz összetéveszthetővé válik egy másik betűvel, az ”sz”-szel, mert az ,”i” keresztjének vízszintes szára rövid. Persze soha nem fognak a betűk egyszerre felismerhetetlenné válni, ha méretük felismerhetetlenségig lecsökken, de minél jobban „összetartanak”, azaz közel egyszerre válnak olvashatóvá vagy olvashatatlanná, annál kiegyensúlyozottabbak az írásjelek.

A rovás-szabvány neve sok vitát váltott ki. Nekem a magyar rúna név tetszik a legjobban, bár ehhez bizonyítani kellene, hogy a rovásírásnak köze van a germán rúnákhoz. Aztán ki tudja biztosan, hogy a ”rúna” szó nem a ,”rovás” szóból alakult ki. Én ugyan nem állítom, de ahogy írtam: ki tudja. A róva-rúva-rúna alaki kapcsolat nem tűnik nagy képtelenségnek. A rovás- és a rúnaírás közötti nyolc írásjel-egyezés egyébként is több, mint amit meglehet magyarázni. További lehetőségekkel is kibékülnék, mint: „Székely-magyar írás” (itt az a baj, hogy a székelyek is magyarok, miért külön megnevezni a kettőt?). Vagy „Eredeti magyar írás”. Korrekt lenne, mivel a latin betűk nem eredeti magyar írásjelek. De a „Magyar rovásírás” nevet is jónak tartom annak ellenére, hogy a rovásírás mint írás, ugyanolyan írás, mint a latin betűs. Eredetileg minden írás rovásírás volt, amíg fel nem találták a papírt. Úgy ötezer éve: http://hu.wikipedia.org/wiki/Papír . Az eredeti magyar rovásírást tehát a „rovás” jelző megöregíti egy kicsit, amivel inkább növeli a rovásírás tekintélyét, mint csökkenti. Legalább is én így látom.

Végezetül nyomatékosítani szeretném, hogy a rovás-szabvány tervezése a szakértők dolga. De nem csak őket fogja a szabvány minősíteni, hanem a magyar nép múltjáról, kultúrájáról alkotott képet is jelentősen befolyásolhatja.

RK. Szbn. 2012.10.30.